

Spis treści

I Przeszość w naszym życiu 6	Ważne. Zapamiętaj! 62
Temat 1. Co to jest historia?..... 8	Historia aktywnie. Władcy Litwy Giedyminowicze .. 64
Temat 2. Źródła historyczne – świadkowie przeszłości..... 10	Historia aktywnie. Jak sprawić, by pomnik historyczny przemówił?..... 66
Temat 3. Badanie przeszłości – zajęcie dla detektywa..... 12	Historia aktywnie. Koronacja władców..... 68
Temat 4. Przestrzeń i czas w historii..... 14	Wiem, wiem, potrafię 70
+ Temat 5. Archeologia – co to jest?..... 16	IV Wspólne państwo polsko-litewskie 72
Ważne. Zapamiętaj! 18	Temat 1. Jedno ciało i jedna głowa..... 74
Historia aktywnie. Drzewo genealogiczne mojej rodziny..... 20	Temat 2. Ojcowie ojczyzny – magnaci Radziwiłłowie.. 76
Historia aktywnie. Moje osiedle w przeszłości i obecnie..... 22	Temat 3. Zmierzch państwa..... 78
Historia aktywnie. Wycieczka do muzeum..... 24	Temat 4. Za wolność naszą i waszą!..... 80
Wiem, wiem, potrafię 26	+ Temat 5. Pałac Władców – pomnik historii Litwy .. 82
II Kiedy jeszcze nie istniało pismo 28	Ważne. Zapamiętaj! 84
Temat 1. Pierwsi mieszkańcy naszego kraju..... 30	Historia aktywnie. Jak stworzyć herb?..... 86
Temat 2. Kraina grodzisk..... 32	Historia aktywnie. Nie pogubmy się w mapach historycznych..... 88
Temat 3. Plemiona bałtyjskie..... 34	Historia aktywnie. Sporządzamy pieczęć..... 90
Temat 4. Imię Litwy liczy sobie ponad tysiąc lat..... 36	Wiem, wiem, potrafię 92
+ Temat 5. Wierzenia starożytnych Bałtów..... 38	Wstęga czasowa 94
+ Temat 6. Kurowie i wikingowie..... 40	Indeks osób i pojęć 95
Ważne. Zapamiętaj! 42	Źródła ilustracji..... 96
Historia aktywnie. Tworzymy wstęgę czasową..... 44	Źródła pisane..... 96
Historia aktywnie. Wycieczka na grodzisko i jego badanie..... 46	
Wiem, wiem, potrafię 48	
III Królestwo Litwy i Wielkie Księstwo Litewskie 50	
Temat 1. Król Litwy Mendog i królowa Marta..... 52	
Temat 2. Pomnik na Placu Katedralnym..... 54	
Temat 3. Jagiełło – chrzciciel Litwy..... 56	
Temat 4. Czasy Witolda Wielkiego..... 58	
+ Temat 5. Od bitwy pod Szawlami do bitwy pod Grunwaldem..... 60	

Z czego składa się podręcznik CZAS 9?

1 Wprowadzenie do rozdziału

Krótki tekst prezentuje przerabiany w rozdziale okres, zapoznaje z treścią tematów. Na wstępie czasowej zaznaczone są najważniejsze wydarzenia historyczne danego okresu. Mapa obrazuje wydarzenia przerabianego okresu w przestrzeni historycznej.

2 Tematy

Podręcznik zawiera 41 tematów głównych i 9 ze znakiem +. Są to tematy pokrywające 30% wybranych przez nauczyciela treści. Struktura tematu + nie różni się od tematów głównych.

Wprowadzenie do tematu ma budzić zainteresowanie. Sformułowane w nim pytania wstępnie zapoznają uczniów z tematem.

Ilustracje do tematu, schematy, tabelki i mapy są ponumerowane i skójarzone z pytaniami.

Wstęga czasowa pomaga uczniom w orientowaniu się w czasie historycznym.

Historia z bliska – ciekawostki historyczne poszerzające materiał tematu i budzące zainteresowanie uczniów historią; uzupełnienie tematu.

Biografie wspomnianych w tekście najważniejszych postaci historycznych.

Tekst główny tematu podzielony na podtematy.

Objaśnienie **pojęć** zamieszczone obok nich. W odnalezieniu ich oraz ważnych postaci historycznych pomogą zamieszczone w końcu obu części indeksy.

Postaci historyczne, które należy znać według programu, bardzo ważne daty i pojęcia są w tekście wygrubione.

Źródła pisane lub wyjątki z tekstów.

Zadania podzielone są na łatwe ○, średniej trudności ● i trudne ●, przeznaczone do pracy w parach 👫 lub grupach 👥.

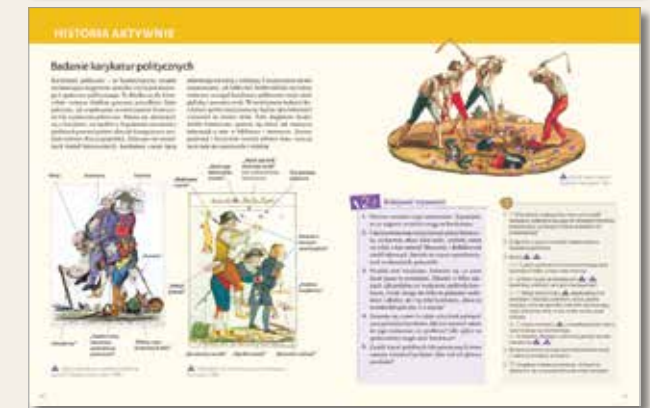
3 Rozdział w skrócie

W celu powtórzenia przerobionego materiału podane są tezy podsumowujące każdy temat.

Przeszłość w terażniejszości – pokazuje, co ważnego odziedziczyliśmy z przerabianego okresu.

4 Wiem, umiem, potrafię

Na stronach służących do sprawdzenia i oceny wiedzy i umiejętności podane są zadania do określenia postaci i pojęć historycznych, orientacji w przestrzeni i czasie historycznym. Osobne zadania poświęcone są badaniu źródeł i ocenie wydarzeń historycznych, kształtowaniu inwencji uczniów. Samoocena pomaga uczniowi w sprawdzeniu, jak opanował pewną wiedzę i kompetencje.

5 Praca badawcza

Podręcznik zawiera dwie prace badawcze – propozycje działalności projektowej. Poświęcone są one badaniu spuścizny dworów litewskich i miejsc odrodzenia narodowego.

6 Historia aktywnie

W podręczniku zamieszczono 10 tematów zakładających aktywną działalność. Autorzy proponują nie tylko dodatkową wiedzę, ale i możliwość praktycznego wykonania określonych rodzajów działalności.

Wstęp prezentuje określone źródło historyczne lub metodę pracy.

Kolejność czynności opisuje aktywną działalność i wyodrębnia jej etapy.

Zadania, podobnie jak w tematach głównych, są zróżnicowane i oznakowane.

7 Wstęga czasowa

Ukazuje rozwój najważniejszych wydarzeń historycznych na świecie, w Europie i na Litwie.

8 Indeks postaci i pojęć historycznych

Podane są numery stron z biografiami postaci i objaśnieniem każdego pojęcia.

9 Podręcznik uzupełnia dwuczęściowa ćwiczeniówka „Czas 9”

Tematy w niej odpowiadają tematom w podręczniku. Dla nauczycieli zostały sporządzone plany tematyczne do podręcznika „Czas 9”, które można ściągnąć na stronie internetowej wydawnictwa www.briedis.lt.

I

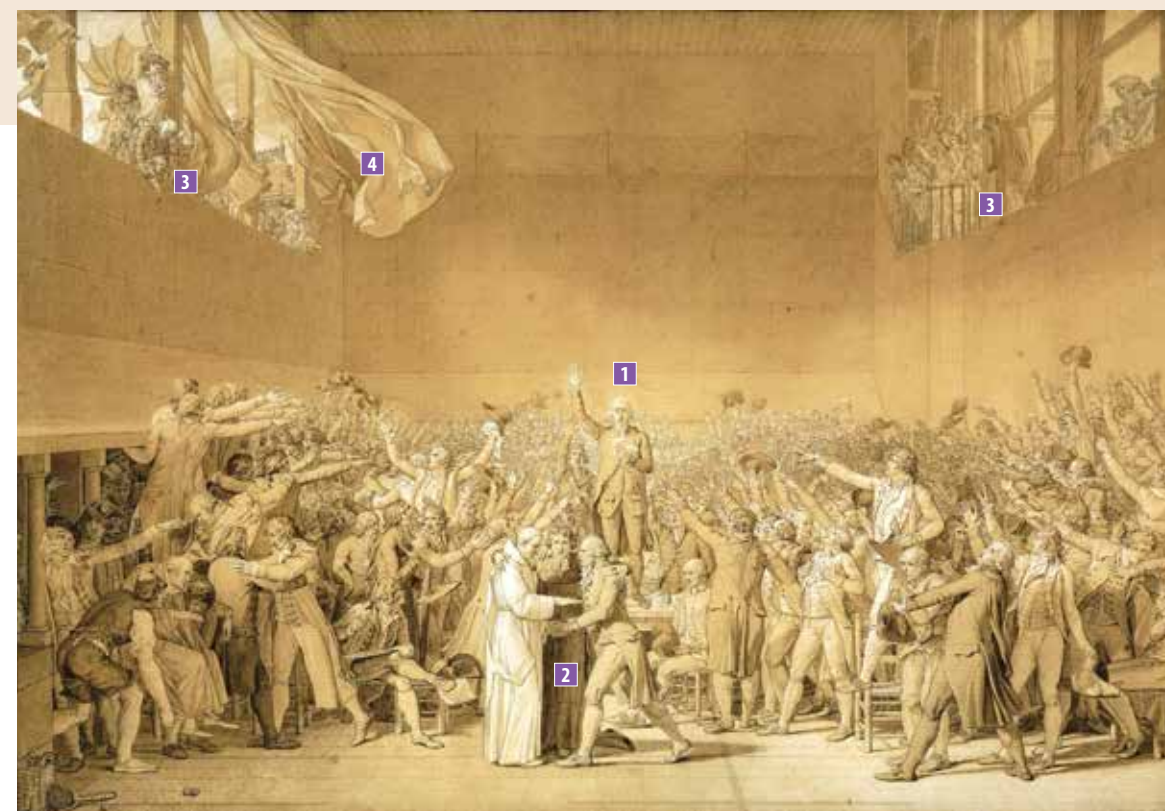
Od Oświecenia do wielkich rewolucji

Przez stulecia Europą rządili posiadający nieograniczoną władzę monarchowie, kwitł stanowy ustrój społeczeństwa. Kardynalne zmiany w myśleniu ludzi nastąpiły w XVIII w. Pisarze i filozofowie zaczęli krytykować stary ustrój. Szerzyło się przekonanie, że państwa ma służyć całemu narodowi, a nie tylko władcy i warstwie uprzywilejowanych. Ruch kulturalny nazwany Oświeceniem utworzył drogę wielkim rewolucjom w Stanach Zjednoczonych Ameryki i Francji.

▲ Państwa europejskie w 1789 r. – przed Wielką Rewolucją Francuską.

Epoka Oświecenia

2 Prисяга Zgromadzenia Narodowego. Obraz malarza Jacquesa-Louisa Davida z 1790 r. symbolizujący zbliżającą się Wielką Rewolucję Francuską. 20 czerwca 1789 r. nieposłuszni królowi deputowani przysięgli, że nie rozejdą się zanim nie sporządzą konstytucji. 1 – przewodniczący obrad; 2 – bratujący się przedstawiciele trzech stanów; 3 – ludzie w oknach i 4 – unoszący franki „wiatr rewolucji” symbolizujący poparcie kraju dla deputowanych.

W tym rozdziale przerobisz i ocenisz:

- idee epoki Oświecenia, zmiany w oświacie i nauce;
- sztukę i architekturę klasycystyczną;
- rewolucję w USA, Wojnę o Niepodległość i konstytucję 1787 r.
- Wielką Rewolucję Francuską, Deklarację Praw Człowieka i Obywatela.

Dowiesz się, z czego słyną te postaci:

Thomas Jefferson;
Monteskiusz;
Ludwik XVI;
Maximilien Robespierre;
Jean-Jacques Rousseau.

Poznasz znaczenie pojęć:

Deklaracja, dyktatura, encyklopedyści, jakobini, konstytucja, monarchia konstytucyjna, Oświecenie, rewolucja, sekularyzacja, terror.

Nauczysz się:

badać karykatury polityczne, schematy ustroju państwowego.

1.3 Wielka Rewolucja Francuska

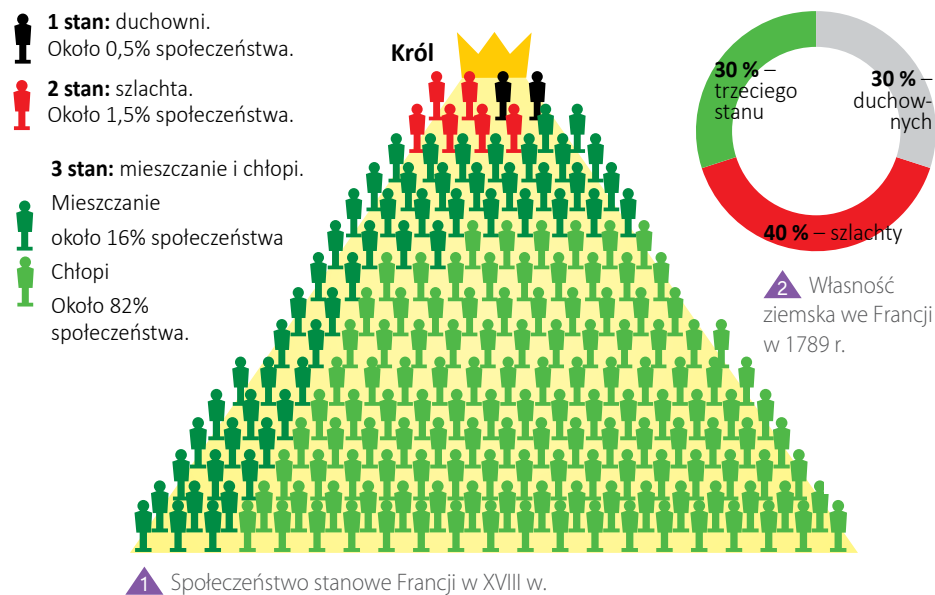
Choć w XVIII w. rządzona przez monarchów absolutnych Francja należała do mocarstw europejskich, podwalinami nieograniczonej władzy królewskiej wstrząsnęły wystąpienia niezadowolonych poddanych, które przerosły w największą na tamte czasy rewolucję. Jakie ważne wydarzenie znamionowało jej początek? Jakie przyczyny skłoniły królewskich poddanych do powstania i ukrócenia władzy monarchy?

Ludwik XVI (1754–1793) – król Francji z dynastii Burbonów w latach 1774-1792. W 1789 r. usiłując zażegnać kryzys finansowy w kraju zwołał Stany Generalne. W obliczu Wielkiej Rewolucji Francuskiej był zmuszony do uznania zmian. Podpisał Deklarację Praw Człowieka i Obywatela. W 1791 r. usiłował uciec z rodziną do Austrii. Zawrócony do Paryża, został zaprzysiężony na nowej konstytucji kraju. Kiedy w 1792 r. Prusy i Austria rozpoczęły wojnę z Francją, został oskarżony o zdradę i stracony.

Stany Generalne – od 1302 do 1789 r. zgromadzenie duchownych, szlachty i trzeciego stanu zwoływane przez króla francuskiego do omawiania ważnych spraw państwowych. Instytucja doradczą przy królu.

Trzeci stan – określano tak Francuzów nie należących do stanu duchownego i szlacheckiego: mieszczan i chłopów.

Kryzys starego ładu

Po śmierci Ludwika XIV, zwanego Królem Słońce, we Francji kwitła monarchia absolutna. Władzy królewskiej nie krępowało żadne prawo. Władcy trwoniли ogromne fundusze na pałace i utrzymanie rzeszy dworzan, wciągnęli kraj w wycieńczające wojny. Rozrzutność królów wtrąciła państwo w olbrzymie długi. Na błaganie ministrów ograniczenia wydatków władcy nie zwracali uwagi. Ludwik XV nawet powiedział: „Na mój wiek wystarczy, a po mnie choć potop.”

XVIII-wieczne społeczeństwo francuskie składało się z trzech grup zwanych stanami. Szlachta i duchowieństwo zajmowały najwyższe stanowiska państwowe. Należało do nich ponad połowa ziemi i nie płacili żadnych podatków. Pozostała część społeczeństwa – chłopcy i mieszczaństwo: kupcy, rzemieślnicy, przedsiębiorcy – tworzyła **trzeci stan**. Przynależni do tego najliczniejszego stanu nie mieli żadnych przywilejów, płacili wysokie podatki.

Odczuwalne braki i niesprawiedliwość budziły niezadowolenie części ludności. Wśród wykształconych rosła popularność idei filozofów Oświecenia krytykujących ustrój stanowy i nieograniczoną władzę monarchy. Niemało ludzi wyrażało sympatie dla monarchii parlamentarnej w Wielkiej Brytanii i świeżo utworzonej po Wojnie o Niepodległość USA, w której Francuzi poparli Amerykanów, republikę.

Nieudane wojny i lata nieurodzaju jeszcze bardziej wzmogły napięcie we Francji. Za panowania **Ludwika XVI** kraj jeszcze bardziej pogryżł się w kryzysie. Skarb państwa świecił pustkami, ale monarcha niczego nie zamierzał zmieniać, tylko dalej podnosił podatki. Taką decyzję miało poprzeć zwołane w 1789 r. zgromadzenie przedstawicieli wszystkich stanów, zwane **Stanami Generalnymi**.

5 maja 1789 r.
Król Ludwik XVI inauguruje pierwsze posiedzenie Stanów Generalnych w Wersalu

17 czerwca 1789 r.
Deputowani trzeciego stanu ogłaszają się Zgromadzeniem Narodowym

15 lipca 1789 r.
Szturm Bastylii
Dzień Zwycięstwa Bastylii – francuskie święto narodowe

26 czerwca 1789 r.
Uchwalenie Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela

2 września 1791 r.
Uchwalenie konstytucji Francji

XVIII w.

„Wasza wysokość, to rewolucja”

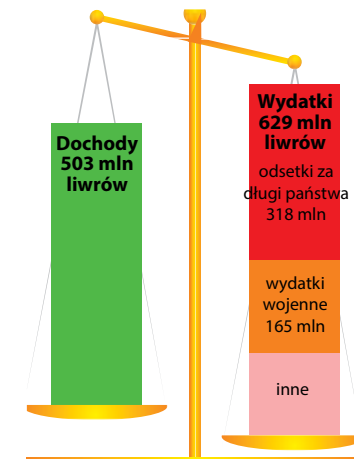
Przedstawiciele stanów nie zajęli się kwestią podatków, tylko zaczęli żądać ograniczenia władzy królewskiej. Deputowani trzeciego stanu wraz z popierającymi ich duchownymi i szlachtą ogłosili się jedyną prawną władzą – **Zgromadzeniem Narodowym**. Dowódcom przysłanych przez Ludwika XVI oddziałów wojskowych oświadczyli: „Powiedzcie swojemu przełożonemu, że my tu jesteśmy wolą narodu i nie rozejdziemy się nawet pod groźbą bagnietów.” Król musiał ustąpić. Zgromadzenie Narodowe ogłosiło się Zgromadzeniem Ustawodawczym (**Konstytuantą**) uprawnionym do zmiany ustroju państwowego.

Tymczasem po Paryżu rozeszła się pogłoska, że król z wierną mu częścią szlachty szykują się do rozpędzenia zgromadzenia. Mieszczaństwo zaczęli się zbroić. 14 lipca 1789 r. rozwścieżony tłum paryżan zdobył, a później zrównał z ziemią symbol władzy królewskiej – twierdzę Bastylię. Więziono w niej przeciwników władzy królewskiej i trzymano bardzo potrzebną powstańcom broń. Okazało się, że rewolucji, jaka wybuchła, nie są w stanie powstrzymać ani król, ani Konstytuanta, ani wahające się wojsko. Kiedy jeden z książąt przyniósł wiadomość o zdobyciu Bastylii, Ludwik XVI zdziwił się: „Ależ to bunt.” „Nie, wasza wysokość, to rewolucja” – odpowiedział książę.

Wiadomości o wydarzeniach w Paryżu rozchodziły się błyskawicznie. Wzburzeni chłopcy palili pałace i zamki panów, plądrowali klasztory, miasta ogłaszały się samorządne. W obawie o życie szlachta i duchowni uciekali z kraju.

3 Otwarcie pierwszego posiedzenia Stanów Generalnych w Wersalu 5 maja 1789 r. Obraz Auguste Coudera. 1 – król Francji Ludwik XVI, przedstawiciele: 2 – duchowieństwa, 3 – szlachty, 4 – trzeciego stanu.

4 Dochody i wydatki państwa francuskiego w 1788 r. (liwr – ówczesna jednostka pieniężna Francji).

5 Symbol zwolenników rewolucji – trójkolorowa kokarda z napisami „równość” i „wolność”. Koniec XVIII w. Trójkolorowy sztandar francuski powstał z połączenia białej barwy królewskiej z niebiesko-czerwoną flagą Paryża.

Konstytuanta (Zgromadzenie Ustawodawcze) – zgromadzenie powołane w miejsce Zgromadzenia Narodowego, mające dalej prowadzić reformy w państwie.

Zgromadzenie Narodowe – trzeci stan wraz z częścią szlachty i duchowieństwa, jakie w 1789 r. oddzieliły się od Stanów Generalnych. Zgromadzenie Narodowe miało przygotować konstytucję Francji.

1.3 Wielka Rewolucja Francuska

6 Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela, 1789 r.

Z Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela, 1789 r.

1. Ludzie rodzą się i pozostają wolnymi i równymi w prawach. Podstawą różnic społecznych może być tylko wzgląd na użytek ogółu.
2. Celem wszelkiego zrzeszenia politycznego jest utrzymanie przyrodzonych i niezbywalnych praw człowieka. Prawa te to: wolność, własność, bezpieczeństwo i opór przeciw uciskowi.
3. Źródło wszelkiej władzy zasadniczo tkwi w narodzie. Żadne ciało, żadna jednostka nie może sprawować władzy, która by wyraźnie od narodu nie pochodziła.
4. Wolność polega na tym, że wolno każdemu czynić wszystko, co tylko nie jest ze szkodą drugiego. Granice władzy mogą być określone tylko drogą ustawy.
6. Ustawa jest wyrazem woli ogółu. Wszyscy obywatele mają prawo współdziałać osobiście lub przez swych przedstawicieli w tworzeniu ustaw.
11. Wolna wymiana myśli i poglądów jest jednym z najcenniejszych praw człowieka.

<http://libr.sejm.gov.pl/konst/francja-18.html>

Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela – dokument uchwalony w 1789 r. przez Konstytuante, głoszący, że wszyscy obywatele są wolni i równi wobec prawa.

Sekularyzacja (łac. *saecularis* – stuletni; świecki) – działania zmierzające do ograniczenia czy wręcz wyeliminowania roli religii w społeczeństwie, m.in. poprzez odebranie Kościołowi (biskupstwu i klasztorom) majątku, ziemi i przywilejów i przekazanie ich władzom świeckim.

8 Szturm Bastylji i zatrzymanie komendanta twierdzy 14 lipca 1789 r. Obraz nieznanego malarza z końca XVIII w.

Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela

W kilka dni absolutyzm we Francji upadł. Najwyższa władza należała już nie do króla, lecz Konstytuanty. Ludwik XVI uznał zmiany. Ku powszechnemu zdziwieniu, przyjechał z Wersalu do Paryża w kapeluszu z trójkolorową kokardą – symbolem rewolucjonistów.

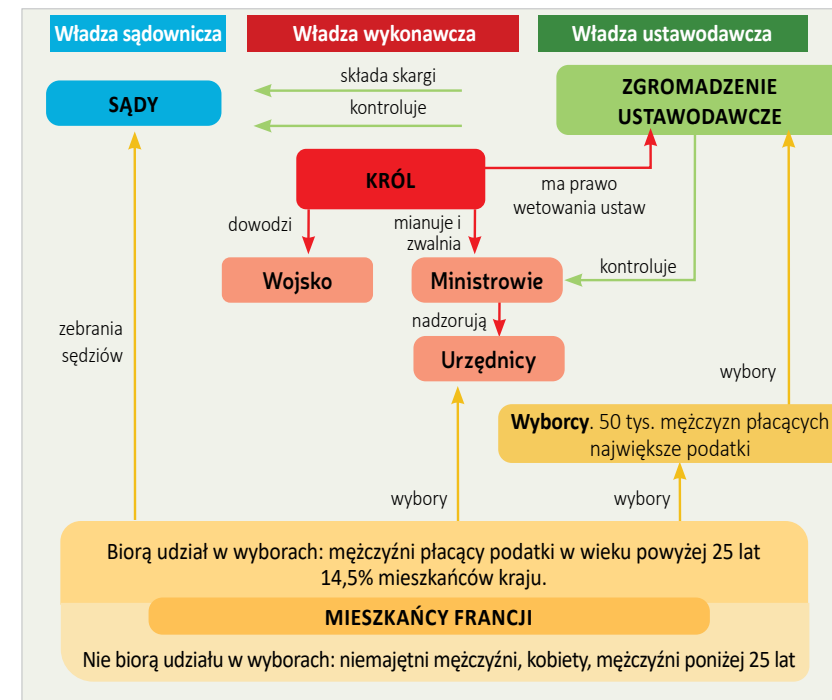
Zwycięstwo nad starym ustrojem uwieńczyła ogłoszona przez Konstytuante w 1789 r. **Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela**. Deklaracja, oparta na ideach Oświecenia, utrwaliła równość ludzi i zniósła podział na stany. W dokumencie podkreślano, że źródło władzy tkwi w narodzie, wprowadzono wyższość prawa nad wszelką samowolą, dano ludziom wolność słowa, przekonań i prasy. Zniesiono kary cielesne i tortury. Własność ogłoszono nietykalną i świętą. Wyrażające ducha deklaracji słowa „Wolność, równość, braterstwo” stały się głównym hasłem rewolucji.

Konstytuanta kontynuowała reformy: zniósła przywileje stanowe, dziedziczne tytuły szlacheckie, hrabiowskie i książęce oraz obowiązkowy podatek kościelny – dziesięcinę. Przystąpiono do wdrażania **sekularyzacji** – ograniczono władzę Kościoła katolickiego, ziemskie dobra kościelne i klasztorne przeszły na własność państwa.

Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela jest jednym z najważniejszych dokumentów w dziejach ludzkości. Uważa się ją za prawzór współczesnych ustaw broniących przyrodzonych praw i wolności człowieka.

Francja staje się monarchią konstytucyjną

W 1791 r. Konstytuanta uchwaliła konstytucję – ustawę zasadniczą ustanawiającą w kraju nowy ustrój. Była to trzecia konstytucja na świecie – po amerykańskiej z 1787 r. i 3-Majowej w Rzeczypospolitej z 1791 r. Władza

9 Rządy we Francji według konstytucji z 1791 r.

Ludwika XVI została ustawowo ograniczona. Ustrój w państwie odpowiadał idei Monteskiusza o trójpodziale władzy. Władza ustawodawcza należała do Konstytuanty, wykonawcza – do króla i mianowanych przez niego ministrów, sądownicza – do sądów. Jednak prawo wyborcze było uzależnione od posiadania dóbr i dochodów. Z 25 mln mieszkańców kraju tylko 4 mln mężczyzn miało prawa wyborcze. Kobiety, pracujący w koloniach czarnoskórzy niewolnicy i niemajątni mężczyźni pozostali bez praw politycznych.

Rewolucja francuska odbiła się szerokim echem po Europie. Uchwalenie Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela witały najświetlejsze umysły europejskie. Rewolucja, która rozpoczęła się we Francji w 1789 r., zburzyła do podstaw byłą władzę i zmieniła ustrój. Francuzi zyskali takie rozległe prawa, jakich nie mieli obywatele innych krajów. Dzień szturm Bastylji – 14 lipca – jest do dziś we Francji świętem narodowym.

Z Deklaracji Praw Kobiety i Obywatelki z 1791 r.

- I. Kobieta rodzi się i pozostaje wolna i równa mężczyźnie wobec prawa.
- II. Celem każdej organizacji politycznej jest zachowanie naturalnych i niepodlegających przedawnieniu praw kobiety i mężczyzny. Prawami tymi są: wolność, własność, bezpieczeństwo, a zwłaszcza opór przeciwko uciskowi.

III. Źródło wszelkiej suwerenności znajduje się całkowicie w narodzie, który nie jest niczym innym aniżeli zjednoczeniem kobiety i mężczyzny.

VI. Ustawy są wyrazem woli powszechnej. Wszystkie obywatelki i obywatele mają prawo brać udział w ich tworzeniu.

XVII. Własność przysługuje obydwu płciom, połączonym lub oddzielnie.

<https://web.archive.org/web/20160311062926/>

11 Olimpia de Gouges. Portret Aleksandra Kucharskiego z początku XIX w.

Olimpia de Gouges – bojowniczka o prawa kobiet

Czynny udział w rewolucji francuskiej brały również kobiety. Za jedną z wybitniejszych bojowniczek uważana jest Olimpia de Gouges (1748-1793). Hasło Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela „Wolność, równość, braterstwo” nie odnosiło się do kobiet i nie miały one prawa udziału w życiu politycznym. Do głębi tym oburzona, Olimpia de Gouges napisała w 1791 r. Deklarację Praw Kobiety i Obywatelki. Był to pierwszy dokument proklamujący równość praw obywatelskich mężczyzny i kobiety. Olimpia de Gouges potępiała przemoc i morderstwa dokonywane przez rewolucjonistów. Kiedy między zwolennikami rewolucji zaczęły się niesnaski, została aresztowana i stracona.

1. Wymień pięć, twoim zdaniem, najważniejszych wydarzeń rewolucji francuskiej z okresu 1789-1791 r.
2. Skorzystaj z 1, 2 i opisz społeczeństwo Francji z końca XVIII w.
3. Wymień polityczne i ekonomiczne przyczyny Wielkiej Rewolucji Francuskiej.
4. Zbadaj 7.
 - a) Wyjaśnij sens założeń deklaracji.
 - b) Które z nich odpowiadały duchowi idei Oświecenia?
5. Porównaj ustrój USA (s. 19, 9) i Francji 9 według konstytucji tych państw w 1787 i 1791 r. Ułóż listę różnic i podobieństw.
6. Wybierzcie osobę działacza Wielkiej Rewolucji Francuskiej, zbierzcie informacje w bibliotece i internecie i zaprezentujcie ją w klasie.
7. Omówcie działalność i 10. Olimpii de Gouges. Dlaczego nie zadowolowały jej wyniki rewolucji?

+1.5 Absolutyzm oświecony

Idee Oświecenia interesowały rządzących krajami europejskimi monarchów. Czytali oni dzieła filozofów Oświecenia, korespondowali z nimi, zwracali się o radę, jak usprawnić rządy w państwach. Co nazywamy oświeconym absolutyzmem? Jakie reformy wdrażali w swoich krajach komunikujący się z działaczami Oświecenia monarchowie? Czy „sojusz tronów i filozofów” rzeczywiście poprawił życie poddanych tych monarchów?

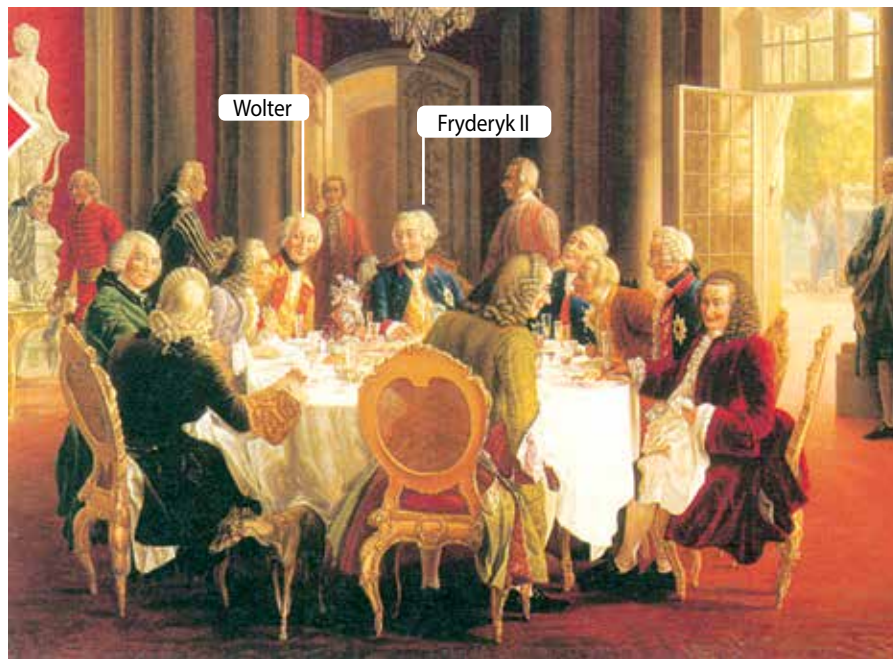
Volter, właśc. **François-Marie Arouet** (1694-1778) – najwybitniejszy filozof i pisarz francuski epoki Oświecenia. Krytykował francuską monarchię absolutną, przeciwstawiał jej angielską monarchię konstytucyjną. Walczył o prawa człowieka i tolerancję wyznaniową. Najbardziej znane dzieła: „Traktat o tolerancji”, „Słownik filozoficzny”, „Wiek Ludwika XIV” i in.

2 Filozof Wolter o władzy monarchów

Dlaczego prawie całym światem rządzą monarchowie? Szczerą odpowiedź jest: dlatego, że ludzie rzadko zasługują na rządzenie się samodzielnie. Bez geniuszu i mocy jednego człowieka, walczącego z przesądami mas, na świecie w ogóle nie dokonano niczego wielkiego. Nie podoba mi się władza prostaków.

R. K. Massie, *Jekaterina Didżioji. Moters portretas*, Vilnius: Briedis, 2022, s. 318–319.

Absolutyzm oświecony – forma absolutyzmu w Europie w drugiej połowie XVIII w.; w niektórych krajach reformy inspirowane przez idee Oświecenia. Miały one zachować silną władzę monarchów, scentralizować rządy, złagodzić lub znieść pańszczyznę, szerzyć oświatę. Uchwalano prawo o tolerancji religijnej, ale i ograniczano wpływ Kościoła.

1 Wolter w rozmowie z królem Prus Fryderykiem II Wielkim. Obraz Adolpha Menzela, połowa XIX w. Władca od dłuższego czasu korespondował z filozofem francuskim Wolterem i zaprosił go do siebie w gościnę.

„Sojusz tronów i filozofów”

W XVIII w. w wielu krajach europejskich utrwaliły się monarchie absolutne. Państwami rządzący monarchowie i monarchinie skupiając w swych rękach pełnię władzy. Po śmierci Ludwika XIV zwanego Królem Słońce władców francuskich nikt nie kontrolował, przed nikim nie byli odpowiedzialni. Twierdzili, że nieograniczonej władzy udzielił monarchom sam Bóg.

Jedni filozofowie Oświecenia potępiali taki sposób rządzenia i domagali się jego zmiany. Inni, jak np. filozof i pisarz francuski Wolter, bronili idei **absolutyzmu oświeconego**. Za kąśliwą krytykę w wierszach władzy króla francuskiego był on kilka razy więziony. Wolter twierdził, że tolerancyjni, wykształceni i dbający o dobro poddanych monarchowie mogą pomyślnie rządzić państwem.

Takie idee podobały się władcom krajów europejskich. Niektórzy z nich zaczęli spotykać się, korespondować z Wolterem i innymi działaczami Oświecenia. Prosimi o rady, jak należy doskonalić rządy w państwie, poprawiać oświatę i dobrobyt poddanych. Współpraca władców Prus, Austrii i innych krajów europejskich z ideologami Oświecenia nazywana jest „sojuszem tronów i filozofów”.

1740–1786 r.
Rządy w Prusach
Fryderyka II Wielkiego

1762–1796 r.
Rządy w Rosji cesarskiej
Katarzyny II

1765 / 1780–1790 r.
Rządy w monarchii Habsburgów
(Austrii) cesarza Józefa II

XVIII w.

Pierwszy sługa państwa – Fryderyk II Wielki

Przykładem absolutyzmu oświeconego były rządy w sąsiadujących z Rzeczpospolitą Prusach króla **Fryderyka II Wielkiego**. Władca ten przeprowadził w kraju wiele reform. Zakazał praktykowane dotąd torturowanie podejrzanych, kupowanie urzędów państwowych. Chcąc ściągać więcej podatków, wspierał gospodarkę, zakładanie manufaktur. Dla powiększenia urabianej przez chłopów ziemi ornej osuszał bagna. Fryderyk II wyróżniał się tolerancją religijną. Dawał schronienie prześladowanym w innych krajach na tle wyznaniowym. Troszczył się o oświatę poddanych, żeby mieć wykształconych i przygotowanych do zarządzania państwem urzędników.

O sobie Fryderyk II mówił, że „król jest pierwszym sługą państwa”. Sam od dzieciństwa był wychowywany według zasady: „Miej dobre wojsko i pieniądze.” Reformy właśnie tego monarchy wzmocniły państwo. Względnie wysoka liczebność wojska i jego rola w życiu państwa zyskały Prusom miano kraju **militarystycznego**. W Europie żartowano, że w Prusach są trzy stany: piechota, kawaleria i artyleria. W latach panowania Fryderyka II zwanego Wielkim wojownicze Prusy wyrosły na mocarstwo europejskie.

3 Z dzieła króla Prus Fryderyka II, lata 30. XVIII w.

Przestrzeganie prawa jest pierwszym obowiązkiem monarchy. Ponad wszystko powinien on stawiać dobrobyt swojego ludu. Daleki od tego, by być ograniczany przez swoich poddanych, władca jest tylko pierwszym ich sługą, narzędziem ich szczęścia.

Książę powinien myśleć o tym, jak zapewnić szczęście swemu ludowi, takie jest moje zadanie! Szczęśliwy lud nigdy nie będzie myśleć o buncie, szczęśliwy lud bardziej będzie się bać utraty swojego władcy, będącego jednocześnie twórcą jego dobrobytu, niż on sam utraty swojej władzy.

J. Choińska-Mika, P. Szlanta, K. Zielińska, *Historia 2. Podręcznik. Zakres rozszerzony. Szkoła ponadpodstawowa. Liceum i technikum*, Warszawa: WSiP, 2008, część 2, s. 194.

4 Król Prus Fryderyk II Wielki sprawdza, jak poddani wykonują jego polecenie odnośnie sadzenia kartofli. Obraz Roberta Warthmüllera, 1886 r.

Militaryzm (łac. *militaris* – wojenny) – polityka zbrojeń i szykowania się do wojny.

Fryderyk II Wielki (1712-1786) – król Prus z dynastii Hohenzollernów od 1740 r., przedstawiciel absolutyzmu oświeconego. Wspierał europejskich uczonych i artystów, korespondował z filozofem francuskim Wolterem. Ogłosił wolność wyznań i prasy, zabiegał o oświatę ludu. Zmodernizował wojsko, wyróżniał się jako doskonały dowódca. W 1772 r. wspólnie z władcami Rosji i Austrii dokonał pierwszego rozbioru Rzeczypospolitej. Za jego panowania Prusy stały się mocarstwem europejskim.

Fryderyk II i kartofle

Fryderyk II był władcą wykształconym i otwartym na nowości. Dla rozwiązania bolesnego dla państwa problemu głodu postanowił zmusić chłopów do sadzenia pożywnych kartofli. Poddani jednak nieufnie spoglądali na nikomu wtedy jeszcze nie znaną, przywiezioną z dalekiej Ameryki roślinę zwaną „jabłkami diabła”. Fryderyk II uciekł się do fortelu. Kazał obsadzić ziemniakami pola wokół swego pałacu w Berlinie i postawił zbrojną ochronę. Miało to przekonać ludzi, że to królewska i cenna roślina. Na polecenie króla pisano specjalne instrukcje uprawy kartofli. Zdarzało się, że wieśniaków zmuszano do ich sadzenia nawet przy pomocy wojska i pod groźbą kar cielesnych. Wysiłki Fryderyka II dały owoce. Mieszkańcy Prus zaczęli uprawiać kartofle i tak uchronili się od głodu. Wdzięczni ludzie do dziś składają na grobie tego króla w Berlinie nie tylko kwiaty, ale i bulwy ziemniaczane.

+ 1.5 Absolutyzm oświecony

Józef II Habsburg (1741-1790) – władca monarchii Habsburgów (Austrii), cesarz Świętego Cesarstwa Rzymskiego od 1765 r., przedstawiciel absolutyzmu oświeconego. Zniósł w kraju cenzurę, poddaństwo chłopów, zapewnił jednakowe prawa dla wszystkich wyznań, ogłosił równość wszystkich stanów przed prawem. Jeden z inicjatorów I rozbioru Rzeczypospolitej w 1772 r.

- Złagodzenie prawa karnego, ograniczenie stosowania kary śmierci i zakaz tortur w śledztwie.
- Wspieranie przemysłu, handlu i rolnictwa, zniesienie lub złagodzenie pańszczyzny.
- Uporządkowanie finansów przez oszczędzanie i bardziej równomierne rozłożenie podatków, przede wszystkim przez opodatkowanie szlachty.
- Rozwój oświaty, zakładanie nowych szkół.
- Stanowienie praw o tolerancji religijnej.
- Ostabilizacja wpływów i uszczuplenie własności ziemskiej kościołów, zamykanie klasztorów.

6 Cechy absolutyzmu oświeconego.

Monarchia Habsburgów (zwana też **Monarchią Austriacką** lub **Austrią**) – terytorium w Europie, od XVI w. do 1918 r. rządzone przez dynastię Habsburgów. Stolicą państwa był Wiedeń. Od 1804 r. monarchia Habsburgów miała oficjalną nazwę Cesarstwa Austrii, od 1867 do 1918 r. – Austro-Węgier.

7 Rezydencja władców monarchii Habsburgów – pałac Schönbrunn w Wiedniu. Obraz malarza z XVIII w.

5 Cesarz Józef II Habsburg orze pole swojego poddanego, czeskiego chłopca. Władca wdrażał w kraju reformy dla ulżenia włościanom. Rysunek z końca XVIII w.

Za przykładem Prus idą Habsburgowie

Monarchia Habsburgów, zwana też Austrią, narodziła się z chęci najpotężniejszej w ówczesnej Europie dynastii władców połączenia swoich posiadłości na obecnych terytoriach Austrii, Czech i Węgier w jedno państwo. Wielonarodowe, katolickie państwo ze stolicą w Wiedniu szczególnie wyrosło w siłę za panowania cesarzowej Marii Teresy.

Zaszczepiła ona ducha idei Oświecenia również swojemu synowi Józefowi II. „Wszystko dla ludu, nic bez ludu” – brzmiało hasło jej rządów. Za przykład godny naśladowania **Józef II** uważał króla Prus Fryderyka II. W Austrii, podobnie jak w Prusach, wzmacniana była administracja państwowa, prawo, systemy finansowy i podatkowy. Zaczęto obkładać podatkami duchowieństwo i szlachtę, chłopom w podatkach ulżono. Pieniądze uzyskane ze sprzedaży zabranej klasztorom ziemi przeznaczono na oświatę i poprawę stanu szkół. Katolików i protestantów zrównano w prawach, Żydom pozwolono studiować na uniwersytetach, czego dotąd nie było. Więcej funduszy otrzymało wojsko. W drugiej połowie XVIII w. państwo Habsburgów, tak jak Prusy, stało się mocarstwem europejskim.

8 Absolutyzm oświecony w Europie w drugiej połowie XVIII w.

Troska o poddanych czy wzmacnianie władzy?

Absolutyzm oświecony na dobre utrwalił się w rządach krajów europejskich w drugiej połowie XVIII w. Historycy niejednoznacznie oceniają ten system. Dzięki wdrażanym reformom położenie mieszkańców niektórych rządzonych przez monarchów krajów w porównaniu do wcześniejszego poprawiło się. Los innych poddanych, jak np. chłopów pańszczyźnianych w Rosji pod rządami korespondującej z filozofami Oświecenia carycy **Katarzyny II**, nadal był opłakany.

Zdaniem historyków, reformy oświeconych monarchów absolutnych były niedostateczne, jednostronne i nie długofalowe. Monarchowie w istocie wykorzystali idee Oświecenia do wzmocnienia swej absolutnej władzy i autorytetu. Fryderyk II uczył włościan uprawy kartofli, a Józef II Habsburg stanął do orki. Nie zamierzali jednak bynajmniej ani dzielić się władzą z szerokimi warstwami mieszkańców, ani jej ustawowo ograniczać.

W rezultacie filozofowie zawiedli się na królach, a królowie rozczarowali filozofami. A kiedy Europą wstrząsnęła Wielka Rewolucja Francuska, współpraca „tronów z filozofami” ustała zupełnie. Oświeceni monarchowie pierwsi rzucili się do tłumienia rewolucji.

9 Historyczka Isabel de Madariaga o kontaktach Katarzyny II z działaczami Oświecenia

Trudno się pogodzić z myślą, że głównym celem takich kosztownych i długotrwałych starań było tylko tumanienie zachodnich intelektualistów. Pozyskać przychylną ich

opinię Katarzyna mogła jedynie korespondując z nimi, jak to robiła z Wolterem, albo kupując bibliotekę Diderota i zostawiając mu ją do dyspozycji. Już tego starczyłoby do uzyskania dobrych rekomendacji.

R. K. Massie, *Jekaterina Didżioji. Moters portretas*, Vilnius: Briedis, 2022, s. 342.

Katarzyna II (1729-1796) – caryca Rosji w latach 1762-1796. Wtrącała się w sprawy Rzeczypospolitej, była główną inicjatorką jej rozbiorów. Stłumiła Powstanie Kościuszkowskie.

1. Skorzystaj z 8 i wskaż państwa europejskie, których władcy próbowali wprowadzić absolutyzm oświecony.
2. Opisz reformy absolutyzmu oświeconego.
3. Porównaj absolutyzm z absolutyzmem oświeconym.
4. Zbadaj źródła pisane.
 - a) Wskaż, dlaczego Wolter popierał monarchów.
 - b) Skorzystaj z 3 i opisz cechy oświeconego monarchy, jego pogląd na rządy w państwie i poddanych.
 - c) Wyjaśnij, a jakim celu Katarzyna II starała się pozyskać względy filozofów Oświecenia.
5. Wyobraź sobie, że jesteś monarchą oświeconym panującym w dzisiejszym naszym państwie. Napisz jednostronicowy esej na temat, czego byś nie zmienił i jakie reformy wdrożyłbyś w pierwszej kolejności.
6. Znajdźcie w bibliotece i internecie wypowiedzi monarchów oświeconych i zaprezentujcie je w klasie.
7. Urządźcie dyskusję. Omówcie pozytywne i negatywne aspekty absolutyzmu oświeconego.

1.1 Epoka Oświecenia

XVIII wiek w historii kultury europejskiej zwany jest epoką Oświecenia.

Oświecenie przyniosło wielkie zmiany w oświacie i nauce krajów europejskich.

Ważne zmiany zaszły w europejskiej sztuce i architekturze. Po baroku nastąpił klasycyzm.

Filozofowie Oświecenia szerzyli idee przebudowy społeczeństwa, krytykowali rządy absolutne królów, nierówności stanowe.

Monteskiusz sformułował zasadę trójpodziału władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sędziowską, a Rousseau uzasadnił teorię umowy społecznej.

Idee polityczne filozofów Oświecenia przygotowały grunt pod największe rewolucje z końca XVIII w. – amerykańską i francuską.

1.2 Utworzenie Stanów Zjednoczonych Ameryki

W końcu XVIII w. sprzeczności między kolonistami amerykańskimi a władzami Wielkiej Brytanii przerodziły się w Wojnę o Niepodległość USA.

Zjazd przedstawicieli kolonistów uchwalił w 1776 r. Deklarację Niepodległości USA.

Napisany przez J. Jeffersona i bazujący na ideach Oświecenia dokument proklamował utworzenie Stanów Zjednoczonych Ameryki.

Wygrana przez USA Wojna o Niepodległość była jednocześnie rewolucją, która obaliła króla i wprowadziła władzę obieralną – republikę.

Uchwalona w 1787 r., oparta na ideach Oświecenia konstytucja USA jest najstarsza na świecie.

Zwycięskie zakończenie rewolucji w USA inspirowało Europejczyków do wyzwania się z ucisku monarchów.

1.3 Wielka Rewolucja Francuska

W końcu XVIII w. absolutna władza królewska pogrążyła państwo francuskie w kryzysie.

Królowi Francji Ludwikowi XVI nie udało się zeń wyjść poprzez zwołanie Stanów Generalnych.

14 lipca 1789 r. lud paryski zdobył Bastylię, w kraju wybuchła rewolucja. Absolutyzm we Francji upadł.

Uchwalona w 1789 r. przez Konstytuante, oparta na ideach Oświecenia Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela proklamowała równość ludzi i zniósła podział na stany.

Deklaracja ta jest uważana za pierwowzór współczesnych ustaw broniących przyrodzonych praw i wolności człowieka.

Uchwalona w 1791 r. konstytucja francuska ograniczyła władzę królewską. Francja stała się monarchią konstytucyjną.

1.4 „Rewolucja pożera własne dzieci”

Konflikt rewolucyjnej Francji z monarchiami europejskimi przerósł w wojny rewolucyjne, które wciągnęły wiele państw.

Nieudana próba ucieczki króla Ludwika XVI stała się przyczyną upadku monarchii konstytucyjnej. W 1792 r. Francja ogłoszona została republiką.

Wojny z państwami zagranicznymi, ścięcie króla, początek wojny domowej w kraju świadczyły, że rewolucja francuska przeszła w fazę radykalną. Jej szczytem była istniejąca w 1793-1794 r. we Francji oparta na terrorze dyktatura jakobińska.

Rewolucja francuska zwana wielką zakończyła się w 1799 r. zamachem stanu N. Bonapartego.

Wprowadzone w czasie rewolucji równość obywateli wobec prawa i ograniczona władza monarchy zainspirowały zmiany w wielu krajach europejskich.

+ 1.5 Absolutyzm oświecony

W XVIII w. w wielu krajach Europy istniały monarchie absolutne.

Filozof francuski Wolter wystąpił z ideą absolutyzmu oświeconego. Absolutyzm oświecony utrwalił się w rządach krajów europejskich w drugiej połowie XVIII w.

Przykładami absolutyzmu oświeconego jest panowanie Fryderyka II Wielkiego w Prusach i Józefa II – w monarchii Habsburgów (Austrii).

Władcy ci promowali tolerancję religijną, złagodlili kary za przestępstwa, dbali o oświatę i ulżenie doli włościan, popierali przemysł i handel, umacniali finanse państwowe i wojsko.

„Sojusz tronów i filozofów” zerwała, wstrząsając Europą, Wielka Rewolucja Francuska.

+ 1.6 Życie codzienne Europejczyków w epoce Oświecenia

Mimo krytyki oświeceniowców, w XIX-wiecznym społeczeństwie Europy nadal istniał podział na stany. Ustrój stanowy przedstawiano jako ustanowiony przez Boga, sam przez się zrozumiały, nie podlegający dyskusji.

W gospodarce europejskiej zachodziły zmiany: rosła liczba manufaktur i robotników wolnonajemnych.

W epoce Oświecenia coraz więcej uwagi poświęcano oświacie. Niektórzy oświeceni monarchowie wprowadzili nauczanie obowiązkowe.

W końcu XVIII w. osiągnięto wielki sukces w medycynie – wynaleziono szczepionki.

W epoce Oświecenia życie codzienne społeczeństwa europejskiego zmieniało się, zmiany jednak zachodziły powoli. Postęp czasów nowożytnych przeplatał się z resztkami porządków i tradycji Średniowiecza.

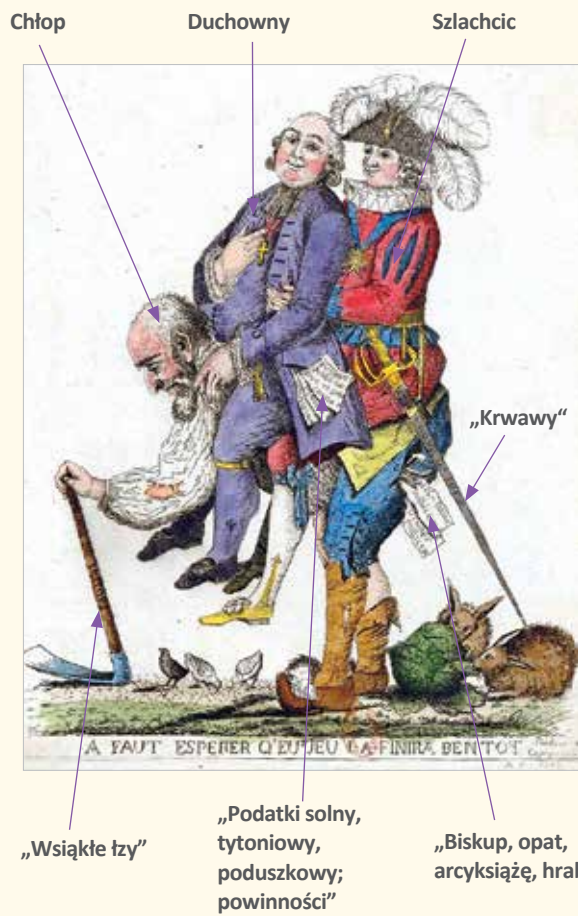
PRZESZŁOŚĆ W TERAŹNIEJSZOŚCI. CO ODZIEDZICZYLIŚMY?

- Niektórzy historycy twierdzą, że światopogląd i wartości mieszkańców współczesnych krajów Zachodu zostały ukształtowane pod wpływem idei epoki Oświecenia.
- Sformułowana przez Monteskiusza zasada trójpodziału władzy na ustawodawczą, wykonawczą i sędziowską leży u podstaw ustroju dzisiejszej Republiki Litewskiej i większości demokratycznych państw Europy i świata.
- W dziełach filozofów Oświecenia, głównych dokumentach rewolucji amerykańskiej i Wielkiej Rewolucji Francuskiej sformułowane zostało pojęcie obywatelstwa. Dotąd mieszkańców krajów europejskich uważano nie za obywateli państw, lecz poddanych monarchów.
- Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela jest uważana za pierwowzór współczesnych dokumentów broniących praw i swobód człowieka.
- Podczas rewolucji w epoce Oświecenia stworzono pierwsze pisane konstytucje państw. Pisaną konstytucję, ustawę zasadniczą państwa, ma wiele współczesnych demokratycznych krajów świata, w tym też Republika Litewska.
- Z niemałej liczby wynalazków z epoki Oświecenia w dziedzinie nauki, medycyny i techniki (np. piorunochronu, szczepionek) korzystamy również w naszych czasach.
- Wydawaną przez oświeceniowców „Encyklopedię” można uważać za pierwowzór dzisiejszej „Powszechnej Encyklopedii Litewskiej” czy „Wikipedii”.

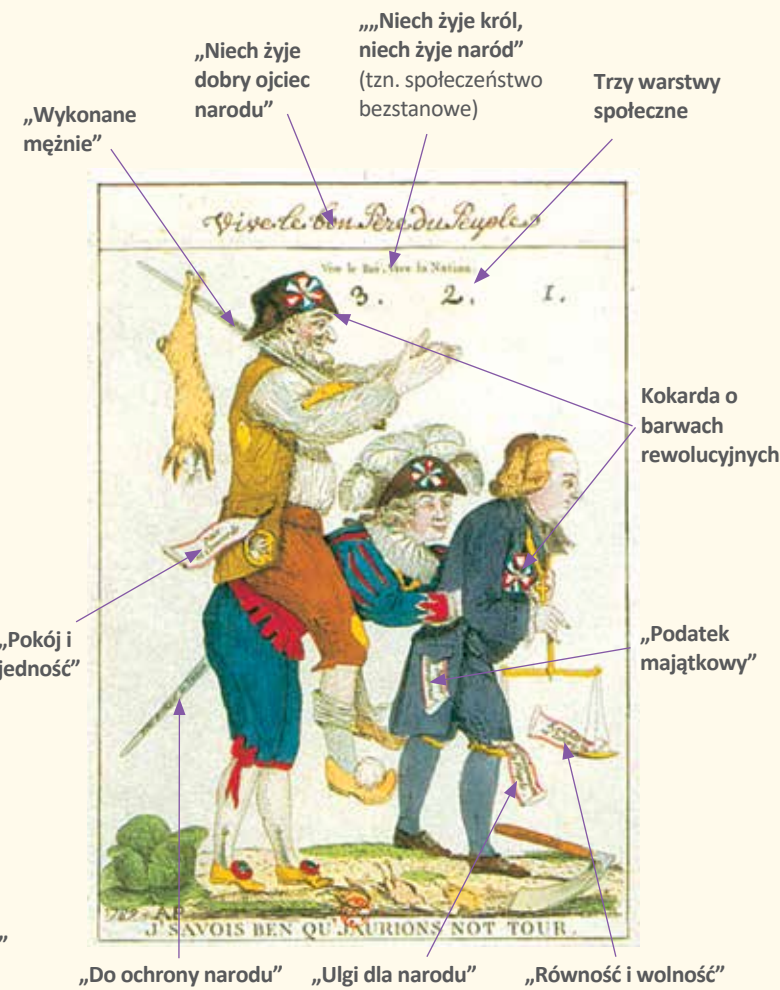
Badanie karykatur politycznych

Karykatury polityczne – to humorystyczne rysunki wyśmiewające negatywne zjawiska z życia państwowego i społeczno-politycznego. Te dziełka są dla historyków ważnym źródłem poznania przeszłości, które pokazuje, jak współcześni oceniali postaci historyczne lub wydarzenia polityczne. Można np. dowiedzieć się z karykatur, co myśleli o Napoleonie mieszkańcy podbitych przezeń państw albo jak Europejczycy oceniali rozbiory Rzeczypospolitej. Zaliczane do wizualnych źródeł historycznych, karykatury często łączą

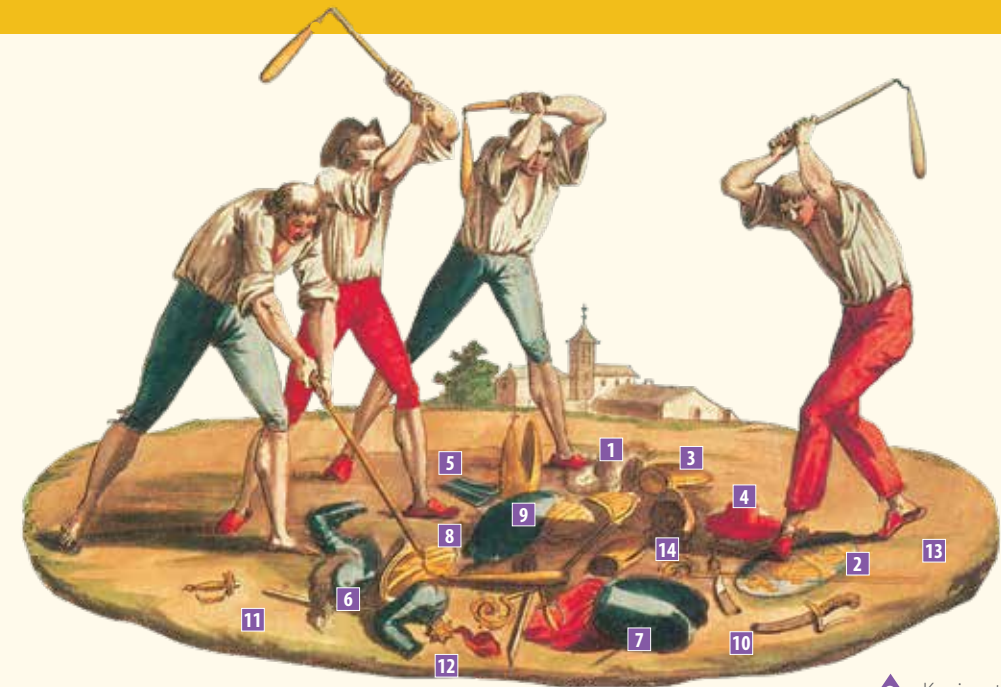
informację wizualną z tekstową. Czasem nawet się nie zastanawiamy, jak lekki styl, krótki tekścik czy ledwo widoczny szczegół karykatury politycznej może nieść głęboką i poważną treść. W umiejętnym badaniu karykatury politycznej pomocny będzie opis kolejności czynności na stronie obok. Żeby dogłębnie zbadać źródło historyczne, postaraj się zebrać jak najwięcej informacji o nim w bibliotece i internecie. Zawsze porównuj i krytycznie oceniaj zebrane dane, zwracając się o radę do nauczyciela i rodziny.

1 „Mamy nadzieję, że ta zabawa wreszcie się skończy”. Karykatura francuska z 1789 r.

2 „Wiedziałem, że nastanie nasza kolej.” Karykatura francuska z 1789 r.

3 „Koniec starych czasów”. Karykatura francuska z 1789 r.

1 2 3 Kolejność czynności

1. Pierwsze wrażenie i jego zanotowanie. Zapamiętaj, na co najpierw zwróciłeś uwagę na karykaturze.
2. Ustal przedstawioną na karykaturze postać historyczną, wydarzenie, okres. Jakie osoby, symbole, temat czy tekst o tym mówią? Skorzystaj z dodatkowych źródeł informacji, dowiedz się więcej o przedstawianych wydarzeniach, postaciach.
3. Wyjaśnij treść karykatury. Zastanów się, co autor chciał przez to powiedzieć. Objasnij w kilku zdaniach, jaki problem czy wydarzenie podkreśla karykatura. Zwróć uwagę nie tylko na pokazane osoby i obiekty, ale i na tytuł karykatury, słowa na rysunku lub pod nim. Co znaczą?
4. Zastanów się, czemu i w jakim celu chciał poświęcić autor przesłanie karykatury. Jaki jest stosunek autora do tego wydarzenia czy problemu? Jaki wpływ na społeczeństwo mogła mieć karykatura?
5. Znajdź więcej podobnych lub poświęconych temu samemu tematowi karykatur. Jakie jest ich główne przesłanie?

?

1. W książkach, podręczniku i internecie znajdź karykatury polityczne pasujące do któregoś z tematów przerabianych na lekcjach historii w klasie 9. Co przedstawiają?
2. Zgodnie z opisem czynności zbadaj wybraną karykaturę polityczną.
3. Zbadaj 1–3.
 - a) Z jakim wydarzeniem politycznym wiążą się te karykatury? Gdzie i kiedy miało miejsce?
 - b) Które napisy na karykaturach 1 i 2 rozumiesz, a których sens jest niezrozumiały?
 - c) Wskaż, które liczby z 3 odpowiadają tym symbolom: kapelusz z piórkami, tarcza, piuska biskupia, mitra kardynalska, koloratka duchownego, części pancerza, herb, miecz, order, szabla, laska biskupia.
 - d) Skojarz symbole z 3 z przedstawicielami stanu szlacheckiego czy duchownego.
 - e) Wyjaśnij, dlaczego zmieniły się pozycje warstw ludności na 1 i 2.
4. Narysuj własną karykaturę na którykolwiek temat z historii przerabiany w klasie 9.
5. Urządźcie w klasie prezentację i omówienie zbadanych lub narysowanych przez siebie karykatur.

WIEM, UMIEM, POTRAFIĘ

Główne pojęcia

1 Opisz te pojęcia.

Bojkot	Jakobini	Konwent	Sekularyzacja
Deklaracja	Klasycyzm	Oświecenie	Terror
Dyktatura	Kongres	Republika	Monarchia
Encyklopedyści	Konstytucja	Sankiuloci	konstytucyjna

2 Każdemu pojęciu przypisz odpowiednie wydarzenie, zjawisko lub postać historyczną.

Postaci historyczne

3 Rozpoznał te postaci historyczne.

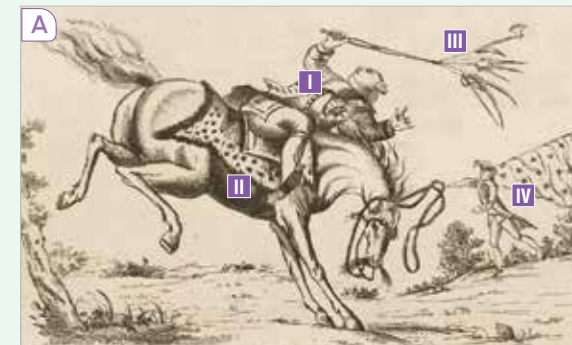
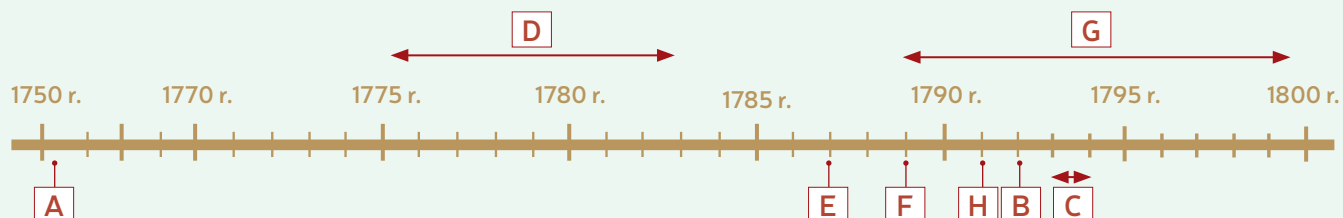

4 Wymień ich zasługi.

Orientuję się w czasie historycznym

5 Która litera na wstędze czasowej odpowiada?

1. Uchwalenie pierwszej konstytucji francuskiej.
2. Uchwalenie konstytucji USA.
3. Wielka Rewolucja Francuska.
4. Wojna o Niepodległość USA.
5. Dyktatura jakobińska we Francji.
6. Wydanie pierwszego tomu „Encyklopedii”.
7. Francja proklamowana republiką.
8. Deklaracja Praw Człowieka i Obywatela.

Koń imieniem Ameryka zrzuca swojego gospodarza. Karykatura z 1779 r. w gazecie brytyjskiej.

Przebudzenie trzeciego stanu. Karykatura francuskiego autora z 1789 r.

Działam i tworzę

8 W oparciu o materiał w tematach rozdziału napisz esej „Wielkie rewolucje końca XVIII w.: zwycięstwa i niespełnione nadzieje.”

Sprawdź swoją wiedzę

Teraz potrafisz...

- ... rozpoznać idee epoki Oświecenia.
- ... wymienić związane z Oświeceniem zmiany w oświacie i nauce.
- ... wymienić cechy klasycyzmu w sztuce i architekturze.
- ... opisać przyczyny i przebieg rewolucji i Wojny o Niepodległość w USA.
- ... ocenić znaczenie historyczne konstytucji USA z 1787 r.
- ... wymienić przyczyny Wielkiej Rewolucji Francuskiej i opisać jej przebieg.
- ... objaśnić założenia Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela z 1789 r.

	Tak	Częściowo	Nie	
...	●	●	●	s. 12–13
...	●	●	●	s. 12–15
...	●	●	●	s. 14
...	●	●	●	s. 16–19
...	●	●	●	s. 18–19
...	●	●	●	s. 20–27
...	●	●	●	s. 22–23

C Z pamfletu jednego z założycieli Zgromadzenia Narodowego, opata Emmanuela-Josepha Sieyèsa

1. Czym jest stan trzeci? – Wszystkim.
 2. Czym był dotychczas w ustroju politycznym? – Niczym.
 3. Czego żąda? – Ażeby stać się czymś.
- https://pl.wikipedia.org/wiki/Emmanuel-Joseph_Siey%C3%A8s

Stosuję wiedzę i umiejętności

7 Zbadaj źródła historyczne.

1. Do którego typu zaliczyłbyś źródła A-C: pierwotnych czy wtórnych? Odpowiedź uzasadnij.
2. Jakim wydarzeniom historycznym poświęcone są źródła A-C?
3. Rozpoznał, jakie obiekty i postaci są przedstawione (I-IX).
4. Wyjaśnij, co swoimi pracami chcieli powiedzieć autorzy źródeł A i B.
5. Udowodnij, że autor C miał rację opisując położenie stanu, o którym mowa.
6. Jak i dlaczego położenie stanu, o którym mowa w C, zmieniło się?

9 Skorzystaj z internetu i biblioteki, dobierz co najmniej trzy pisane lub niepisane źródła historyczne poświęcone epoce Oświecenia, rewolucji amerykańskiej lub francuskiej. Zbadaj je i wyjaśnij, jak są związane z tym wydarzeniem.